

HELLENİZMİN GÖLGESİNDE DİADOKHLAR DÖNEMİ

Diadochs Era in The Shadow of Hellenism

Yüksel ARSLANTAŞ*

Cuma Ali YILMAZ**

ÖZET

Büyük İskender, MÖ 336 yılından 323 yılına kadar Makedonya kralı olarak hüküm sürdü. MÖ 13 Haziran 323 yılında Babylon'da (bugünkü Irak) öldü. Büyük İskender, o zamanlar bilinen dünyanın neredeyse tamamını işgal etti. Sınırları Makedonya'dan Hindistan'a uzanan büyük bir imparatorluk kurdu. Ancak Büyük İskender'in ölümü çok ani oldu. Dahası kralın belli bir meşru mirasçısı da yoktu. Böyle bir ortamda Büyük İskender'in MÖ 323'te ölümünden sonra, generalleri, ailesi ve arkadaşları imparatorluğun kontrolü için savaştı. Diadokhlar Savaşı Hellenizm döneminin başlangıcına işaret eder. Çalışmanın amacı bir imparatorluğun çöküşünde ve Hellenizmin yayılmasında Diadokhlar'ın etkisini saptamaktır.

Bu çalışmada Büyük İskender'in ölümü ve Makedonya İmparatorluğu'nun sınırları hakkında bilgi verildikten sonra, Makedonya İmparatorluğu'nun parçalanması, Diadokhlar ve Hellenizm konularına değinildi. Makalenin sonunda çalışma değerlendirilip bir sonuçla özetlendi.

Anahtar Kelimeler: Diadokhlar, Hellenizm, İmparatorluk, Büyük İskender

ABSTRACT

Alexander the Great reigned as king of Macedonia from 336 to 323 BC. He died in Babylon (now Iraq) on June 13 323 BC. Alexander the Great, who conquered almost the entire known world his era. He established a great empire whose boundaries extended to India from Macedonia. However the death of Alexander the Great was suddenness. Indeed the king's had no an obvious legitimate heir as well. In such a setting, Diadochs, families and friends of Alexander the Great who fought for control over his empire after his death in 323 BC. The Wars of the Diadochs sign the starting of the Hellenistic Period. The aim of the study is to determine the impacts of Diadokh's, on collapse of an empire and Hellenism's expansion.

In this study, after it was informed about the death of Alexander the Great and the borders of Macedonian Empire, it was also mentioned about decline of the Macedonian empire, Diadochs and Hellenism. At the end of the article, the labour was summarized with the result of evaluation.

Keywords: Diadochs, Hellenism, Empire, Alexander the Great

GİRİŞ

Büyük İskender'in Yunanistan'dan Hindistan'a uzanan imparatorluğu, 5 milyon kilometre kareyi kaplamaktaydı. Dolayısıyla imparatorluk çeşitli etnik yapıya sahipti¹. İmparatorluğun sınırlarının bu denli geniş olması, yönetimi de doğal olarak zorlaştırıyordu. Büyük İskender, ülkenin fiziki durumunu göz önüne alarak stratejik bir yaklaşımla imparatorluğu idare etmeli, aynı zamanda halkları kaynaştırmalıydı². İskender bu amaçla, Yunan kültürüyle Asya kültürü arasında bir kaynaşma meydana getirerek emri altındaki bütün halkları Yunanlılaştırmak istedi³. İzlediği bu politikayla hem Yunan kültürü yayılacak hem de imparatorluk istikrarlı bir şekilde ayakta kalacaktı. Fakat İskender amacını tam manasıyla gerçekleştirilmeden öldü⁴.

İskender İmparatorluğu, bir takım bağımsız devletlerin birleştirilmesinden meydana gelmişti. Bu devletlerden hiçbiri, herhangi bir şekilde diğerine bağlı değildi. Kral hem Makedonya hem de

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, ELAZIĞ yarslantas@firat.edu.tr.

** Dr., Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, ELAZIĞ cuma2323@hotmail.com.

¹ Barry Strauss, *Tarihe Yön Veren Büyük Komutanlar, İskender, Hanibal ve Sezar'ın Liderlik Dehası*, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), İstanbul, 2003, s. 283.

² Murat Albecer, *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*, (Sosyal Bilimler Enstitüsü/Gazi Üniversitesi), Ankara, 2000, s.95.

³ M. E. Bosch, *Hellenizm Tarihinin Anahatları*, (Çev. Afif Erzen), İstanbul, 1942, s. 113.

⁴ I.C. McManus, *The Modern Mythology of The Left-Handedness of Alexander The Great*, London 2006, s. 569.

Pers kralıydı. Yani İskender, krallık mevki ve yetkilerini kendisinde toplamak suretiyle, ülke birliğini sağlam tutma amacını gütmüştü⁵. İskender İmparatorluğu'na baktığımızda, belirgin olarak dört bağımsız bölgenin birleşmesi sonucu meydana geldiğini söyleyebiliriz. Bunlar:

- 1- Makedonya Krallığı
- 2- Korinthos Birliği'ne bağlı Yunan şehir devletleri
- 3- Asya Krallığı
- 4- Himaye altındaki devletler⁶

Ancak İskender İmparatorluğu hiçbir zaman kesin ve sürekli bir idari örgütlenmeye sahip olamadı. Çünkü yukarıda bahsettiğimiz gibi kral ideallerini tam olarak gerçekleştirilmeden öldü⁷. Kral öldüğünde, karısı Roksana⁸ hamileydi⁹. Büyük İskender'in, Barsine ile ilişkisinden de Herakles adında bir oğlu vardı. Kral öldüğünde Herakles yaklaşık dört yaşlarındaydı¹⁰.

Büyük İskender'in ölümü ciddi problemlere yol açtı. Kurduğu imparatorluk ölümüyle hemen parçalanmaya başladı¹¹. İmparatorluğu İskender'in generalleri arasında bölünmesinden Hellenizm devri krallıkları meydana geldi¹². Ancak Büyük İskender, arkasında çekici ve hiç bitmeyen bir imparatorluk ülküsü bıraktı. Ölümünden sonra, generalleri onu davranışlarından giyimine kadar hemen her konuda taklit etmeye başladılar. Tanrılarla olan ilişkisi de taklit edilmişti. Apollon'u göksel babası olarak ilan eden Seleukos, krallığının tanrılar tarafından onaylandığını söylemiştir. Bu kadar fazla olmamakla beraber, Mısırlı Lagids kendisinin tanrısal Argeadai soyundan geldiğini söylemiştir. Ptolemaios kendi soyunu Herakles'e kadar, karısı Arsinoe'nin soyunu da Dionysos'a kadar götürmüştü. Hayatta olan kralın tanrılaştırılması geleneği böylece başlatılmış oldu. Büyük İskender'in batıda gerçekleştiremediği sefer planı Babil'de Makedonya ordusu tarafından iptal edildi. Bazı satraplar, aldıkları yönetim için Babil'de savaşmak zorunda kaldılar¹³.

1. Diadokhların Egemenlik Mücadelesi

İskender'in ölümüyle başlayıp Aktium muharebesine kadar süren üç yüzyıllık dönem, karışık olaylar ve sürekli cereyan eden harplerle dolu bir dönemdir. Kralın beklenmedik bir zamanda ve halef göstermeden ölmesi kurduğu evrensel devlet için büyük bir felaket oldu¹⁴. İskender'in tabut içerisinde bekletildiği Babylon (Babil) Sarayı karmakarışık ve idaresizdi. Kralın mühür yüzüğünü alan Perdikkas, danışmak için komutanları ve muhafızları yanına çağırttı. Fakat arkalarından askerler de salona zorla girince, kendiliğinden bir nevi Makedonya ordu kurulu meydana geldi. Şartlar nedeniyle de bu ordu kurulu, karar yetkisi olan bir kurul olarak kabul gördü. Perdikkas yüzüğü Büyük İskender'in tacının yanına koyarak, hamile olan Roksana'nın doğurmasını bekleme ve bu sürede de geçici bir düzenleme getirme önerisini sundu. "Eğer Roksana dünyaya erkek çocuk getirirse, bu çocuk kral olacaktır." dedi. Ancak Roksana Persli olduğu için, bu duruma itiraz edenler oldu. Bergama'da yaşayan, Herakles'in de dile getirildiği şiddetli bir tartışma patlak verdi¹⁵. Nihayet

⁵ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Konya, 2003, s. 104.

⁶ Murat Albecer, *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*, s. 95.

⁷ Murat Albecer, *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*, s. 95.

⁸ Oxyartes'in kızı ve soylu bir kadın olan Roksana, MÖ 327 yılında Maracanda'da Büyük İskender ile evlendi. MÖ 311 yılında hem oğlu IV. Alexander hem de kendi öldürüldü. Ian Worthing, *By the Spear; Philip II, Alexander the Great and The Rise and Fall of the Macedonian Empire*, America, 2014, s. 332.

⁹ Ian Worthing, *By the Spear; Philip II, Alexander the Great and The Rise and Fall of the Macedonian Empire*, s. 350.

¹⁰ John D. Grainger, *Alexander The Great Failure, The Collapse of The Macedonian Empire*, New Zealand, 2007, s. 93.

¹¹ Richard Stoneman, *Alexander The Great*, London and New York, 1997, s. 88.

¹² Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Bursa, 2012, s. 266.

¹³ A. B. Bosworth, *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri*, s. 217-219.

¹⁴ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 2014, s. 476-477.

¹⁵ Siegfried Lauffer, *Büyük İskender*, (Çev. Nilgün Sarnuç), İzmir, 2004, s. 190-191.

Barsine MÖ 333 yılında Issos Savaşı'ndan sonra Damascus'ta Parmenion tarafından esir alındı ve Büyük İskender'e gönderildi. Ian Worthington, *By the Spear, Philip II, Alexander The Great and the Rise and Fall of the Macedonian Empire*, s. 328.

Babil’de oluşturulan konsey, Roksana’nın doğacak çocuğunun erkek olması halinde kral seçileceği konusunda anlaşmaya vardı. Daha sonra konseyden, imparatorluğun başına vekaleten atanacak adayı belirleme kararı çıktı. Adaylar arasında adı en çok geçenler Perdikkas, Ptolemaios, Seleukos, Lysimakhos, Antipatros, Krateros ve Antigonos idi. Ancak Krateros, Antipatros ve Antigonos bu Konsey’e katılmamışlardı. İmparatorluğun başıboş kalmaması için devletin başına geçici olarak Perdikkas atandı. Çok geçmeden Roksana bir erkek çocuğu dünyaya getirdi. Babasından dolayı ismini Aleksander (IV) koydular. IV Alexander ile Arrhidaios tahtın meşru mirascısı oldular. İskender’in üvey kardeşi Arrhidaios¹⁶ çocuk denecek yaştıydı dolayısıyla onlar büyüyene kadar imparatorluk topraklarının yönetilmesi gerekiyordu. Babil konseyi imparatorluğun yönetilmesi için toprakları generaller arasında bölüştürdü. Bu paylaşımından Seleukos ilk etapta bir toprak alamadı. Sadece Perdikkas’ın sağ kolu olarak, Süvari Birliği’nin komutası verildi¹⁷.

Büyük İskender öldükten sonra, Satraplıklar aşağıda verilen tarzda paylaştırıldı:

*Frigya-Hellespont, Leonatas'a verildi.

*Lidya'yı, satrap Menandros aldı.

*Karya, Kassandros'a verildi.

*Likya, Pamfilya, Pisidya, Büyük Frigya ile birleştirildi ve daha evvel Büyük İskender tarafından Frigya satraplığına tayin edilmiş olan Antigonos'a verildi.

*Kapadokya ve Paflagonya Büyük İskender'in kâtibi Eumenes'e bırakıldı. Kendisi büyük nüfuza sahip önemli bir kişiydi. Ancak yabancı olduğundan Makedonyalılar tarafından sevilmezdi. Bu yüzden O hâkimiyet sahasından uzaklaştırıp buraya gönderilmişti.

*Kilikya, Büyük İskender'in ölümünden önce satraplığa tayin edilen Philotas'ın uhdesinde kaldı. Fakat bu bölge, oğlu Kassandros'a bırakılmıştı.

*Suriye, Büyük İskender'in gençlik arkadaşlarından Laomedon'a bırakıldı.

*Mısır'ı Ptolemaios aldı. Kendisi en baştan beri açık açık generallerin şahsi hâkimiyeti siyasetinin taraftarıydı¹⁸. Bu paylaşımından Seleukos ilk etapta bir toprak alamadı. Sadece Perdikkas’ın sağ kolu olarak, Süvari Birliği’nin komutası verildi¹⁹.

Generaller yapılan paylaştırmadan hemen sonra tayin olundukları satraplıklara gittiler. Bütün haldeki yeni imparatorluk düzeni görünüşten ibaret olup, kısa bir süre sonra birbirleriyle mücadeleye girişeceklerdi. Satraplar, kendilerini Büyük İskender'in verasetinin idarecisi değil, daha ziyade onun halefleri sanmaktaydılar. Bu yüzden onlara Diadokhlar denilmekteydi²⁰.

Büyük İskender'in ölümü üzerine doğu sakin kalmıştı. Baktria’da meydana gelen isyan yerli halkın değil, o bölgeye yerleştirilmiş olan Yunanlılar’ın eseri idi²¹. Yunanistan’da ise ciddi karışıklıklar meydana geldi. Atina, daha evvel olduğu gibi, bu karışıklıkların merkezi oldu. Burada Makedonya düşmanları başa geçmişlerdi. Bu karışıklıkların öncülerinden biri Lukurgos'tu. Kendisi MÖ 338 yılından beri bölgenin maliyesini idare etmekteydi. Diğerleri ise hapishaneden kaçmayı başaran Demosthenes’ti (Makedonyalılar’ın ezeli düşmanı). Demosthenes etrafına insanları toplayarak, Makedonyalılar aleyhine yeni bir Yunan ittifakı meydana getirdi. Bu ittifaka neredeyse bütün Yunanistan dahil olmuştu. İsyanı bastırmakla görevli Antipatros (Makedonya ve Yunanistan’dan sorumlu general) isyanı bastırmak güç olduğu için, Avrupa’ya doğru hareket eden

Büyük İskender’in Pers soylusu Barsine ile yaklaşık beş altı yıllık bir ilişkisi oldu. Bu ilişkiden MÖ. 327 yılında Herakles adında bir oğulları oldu ve Herakles Büyük İskender’in bildiğimiz ilk çocuğudur. Waldemar Heckel, Lawrence A. Tritle, *Alexander The Great, A New History*, Hon Kong, 2009, s. 205-206.

¹⁶ II. Philippos’un üçüncü eşi Thessalialı Philinna’dan olan III. Philippos (esas adı Arrhidaios olup sonradan kendisine III. Philipos denilmiştir.), MÖ 357 yılında doğdu. Zihinsel engelli olan Arrhidaios, Pella’da yaşıyordu. Büyük İskender’in ölümüyle, IV. Alexander ile krallığı paylaştı. Ancak Generallerin savaşında karısıyla birlikte MÖ 317 yılında öldürüldü. Ian Worthing, *By the Spear; Philip II, Alexander the Great and The Rise and Fall of the Macedonian Empire*, s. 334.

¹⁷ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul, 2008, s. 141-142.

¹⁸ M. E. Bosch, *Helenizm Tarihinin Anahatları*, s. 131-133.

¹⁹ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 142.

²⁰ M. E. Bosch, *Helenizm Tarihinin Anahatları*, s. 131-133.

²¹ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 477.

Krateros ve Frigya-Hellespont satrapı Leonatos'tan yardım talebinde bulunmak zorunda kaldı. Atina harp kumandanı Leostenes, Termopol geçidini işgal ederek, ilerlemekte olan Antipatros'a, orta Yunanistan'a giden yolu kapattı. Leostenes Makedonyalıları mağlup ederek, Thessialı (Teselya) müttefiklerin tarafına geçti ve Antipatros Thessalia'da Lamia şehrinde muhasara altına alındı²². Bu nedenle bu harp tarihe 'Lamia Savaşı' olarak geçmiştir²³.

Leonatos ise öldürüldü ve böylece O, siyasi sahneden çekilen ilk Diadokh oldu. Fakat yine de Leonatos'un ordusu Antipatros'un ordusu ile birleşti ve Thessialı müttefikleri MÖ 322 senesinde Thessalia'da Kranon civarında mağlup etti. Atina filosu Amargos adası yakınında imha edildiği için, artık Atina'nın kudret ve kuvveti kırılmıştı. Böylece Yunan birliği kendiliğinden dağıldı. Devletler tek başına Antipatros'la uzlaşmak zorunda kaldılar²⁴. Antipatros, Lamia kuşatmasını kaldırmayı başarıp, Amorges açıklarında, Makedonyalılar Atina filosuna karşı büyük bir zafer kazandı²⁵. Ayrıca barış anlaşmasını²⁶ öyle bir düzenledi ki, her devlet Makedonya'ya tabi oldu. Her tarafta Makedonya taraftarları hükümetlerin başına getirildi. Bütün önemli noktalara Makedonya işgal kuvvetleri yerleştirilerek, bu bölgeler emniyet altına alındı. Korinthos ittifadından da artık hiç bahsedilmedi²⁷.

Atina'daki mağlubiyetin ardından, Demosthenes ölümüne mahkûm edildi. Bu yüzden MÖ 322 senesinde kendini zehirledi. Onun yerine, Fokiyon başa geçti. Kendisi Atina'yı bağımsız bir devlet olarak devam ettirmekten vazgeçme şartıyla Antipatros tarafından kabul edildi. Buraya da bir Makedonya işgal kuvveti yerleştirildi. Perdikkas ise, bu süreçte bütün gücü elinde toplamış, Büyük İskender'in kız kardeşi Kleopatra'yla evlenerek kral olmayı hedeflemişti²⁸. Generallerden Antigonos, Ptolemaios ve Lysimakhos ve Krateros koalisyon oluşturarak Perdikkas'ın hakimiyeti altına girmek istemediler. Perdikkas hem Anadolu'da hem de Mısır'da savaşmak zorunda kaldı. Mısır'da olan Ptolemaios Kyrene'yi Perdikkas'a danışmadan işgal etmiş böylece büyük bir servet biriktirmişti²⁹. Ptolemaios, kendi saygınlığını artırmak için, Makedonya krallık mezarlığında toprağa verilmek istenen İskender'in cesedine el koydu. Cenaze alayına Suriye'de saldırdı ve kendi başkenti İskenderiye'ye gömmek amacıyla hükümdarın cesedini Mısır'a götürdü. Bu eylem Perdikkas'ı Mısır'a sefer yapmaya zorladı. Ancak Perdikkas, nil nehrini geçmek üzere Memphis civarında kurduğu kampta, içlerinde Seleukos'un da olduğu subayları tarafından bir suikasta uğrayarak öldürüldü³⁰. Ordusu Ptolemaios tarafına geçti. Ptolemaios kendisine teklif edilen kral naipliğini kabul etmedi. Mısır satraplığı ile yetindi³¹. Perdikkas'ın ölümünden sonra naiplik Antipatros'a geçti. Naiplik birleşik bir imparatorluğun varlığını gerektiriyordu. Ancak imparatorluk giderek daha çok parçalanıyordu³².

Antipatros, satraplıkları yeniden düzenledi. Perdikkas'a karşı mücadeleye girişmiş olan herkesi mükâfatlandırdı. Perdikkas'ın katlinde rol oynamış olan Seleukos, Babil satraplığına tayin edildi. Antigonos'a Büyük Frigya satraplığı verilmekle birlikte, imparatorluğun Asya başkumandanlığına da tayin edildi. Antipatros bu dönemde, belli başlı bir icraatta bulunmamıştı. MÖ 319 senesi ilkbaharında ölen Antipatros'un yerine imparatorluk naipliğine, Büyük İskender'in eski piyade

²² M. E. Bosch, *Helenizm Tarihinin Anahatları*, s. 134.

²³ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 478.

²⁴ M. E. Bosch, *Helenizm Tarihinin Anahatları*, s. 135.

²⁵ Claude Mosse, *Büyük İskender Efsanesinin Kaderi*, (Çev: Nuriye Yiğitler), İstanbul, 2005, s. 130.

²⁶ Antipatros Hellen Birliği'ni dağıttı ve isyana katılan her şehirle ayrı ayrı barış yaptı. Atina bu barışla Sisam'dan vazgeçmek, Munihia limanına bir Makedonya garnizonu kabul etmek ve oligarşik bir hükümet kurmak zorunda kaldı. Sadece 2000 drahmi vergi verebilecek güçte olanlar vatandaşlık haklarından faydalanacaklardı. Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 478.

²⁷ M. E. Bosch, *Helenizm Tarihinin Anahatları*, s. 134-135.

²⁸ M. E. Bosch, *Helenizm Tarihinin Anahatları*, s. 135.

²⁹ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 478-479.

³⁰ V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, (Çev. Özdemir İnce), Ankara 1987, s. 481-482.

³¹ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 479.

³² V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, (Çev. Özdemir İnce), Ankara 1987, s. 481-482.

generallerinden biri olan Poliperhon geçti³³. Bunun üzerine Antigonos, Kasandros, Lsimakhos ve Ptolemaios ikinci kez koalisyon oluşturdular. Poliperhon, Yunanistan için bağımsızlık buyruktusu yayınlamak ve Korinthos ittifadını yeniden canlandırmak koşuluyla Yunanlılar'ı kazandı. Ayrıca Eumenes'i orduların başkumandanı yaptı. Eumenes İskender ailesinin dostuydu. MÖ 318 yılında Antigonos Byzantion'da (bugünkü İstanbul) kazandığı zaferle güçlenmişti. Ancak en büyük gücü Eumenes'in ölümüyle elde etmişti. Böylece Antigonos Anadolu'da bir kral gibi saltanat sürmeye başladı ve İskender imparatorluğunun tamamını ele geçirmek için harekete geçti³⁴. Koalisyon müttefikleri, hüküm sürdükleri toprakları istedikleri için MÖ 315'te Antigonos'a bir heyet gönderdiler. Ancak Antigonos bu isteği reddetti. Bunun üzerine savaş başlamış oldu. Antigonos Makedonya'da bulunan Kasandros'a karşı savaş hazırlıkları yaparken oğlu Demetrios'u ise Suriye'ye gönderdi. Bunu yapmaktaki amacı Ptolemaios'a karşı güneydeki cepheyi güçlendirmektir. Bunun üzerine Ptolemaios Demetrios'un üzerine doğru harekete geçti. Filistin Gaza'da (Gazze) yapılan savaşta Demetrios yenilerek savaştan kaçtı³⁵. Mısır'da olan Seleukos ise Babil'e geri dönerek buradan Antigonos ile savaştı. MÖ 311 yılında ise barış anlaşması yapıldı. Bu anlaşmaya göre Seleukos'un dışındaki dört General IV. Alexander'in komutanları olduklarını ilan ediyor, Alexander tahta çıkıncaya kadar Kasandros'u saltanat naibi ve Avrupa'nın komutanı olarak tanıyorlardı. Ayrıca Ptolemaios Mısır'da, Lysimakhos Trakya'da, Antigonos Asya'da hüküm sürecekler, Yunan şehirleri ise bağımsızlıklarına kavuşacaklardı. Bu sayede Antigonos'un İskender'in krallığı diriltme çabaları boşa çıktı. Bunun kavısına gelecekte kurulacak olan devletlerin temelleri atılmış oluyordu. Bulduğu mevkiyi güçlendirmek isteyen Kasandros'un MÖ 310-309 yılında Roksan ile oğlu Alexander'i öldürtmesi üzerine İskender imparatorluğunu tamamiyle kurmak fikri ortadan kalktı³⁶.

İskender'in ölümünden sonra yaklaşık kırk yıl, önde gelen Makedonya generalleri bu büyük mirası kontrol etme iddiasıyla birbirlerine karşı çok şiddetli savaşlar verdiler. Nihayet Mısır'da Ptolemaioslar, Önyasya'da Seleukoslar ve Makedonya'da Antigonoslar olmak üzere üç büyük Hellenistik krallık kuruldu³⁷.

1.1. Hellenistik Ptolemaioslar Krallığı

Lagos'un oğlu Ptolemaios, Büyük İskender'in generalidir. MÖ 323 senesinde Mısır satraplığı başlayan Ptolemaios, MÖ 305 senesinde kurulan Hellenistik Mısır devletinin (Ptolemaioslar devleti) kurucu hükümdarıdır. Krallığını Mısır'da eski firavunlar devletinin mirası üzerine kurdu. Ülkeyi tamamen kendine özgü ekonomik formlarla kendisine bağlı olarak merkezileştirdi³⁸.

I. Ptolemaios, başlangıçta yalnızca Mısır'da hüküm sürdü, ancak sonradan Ptolemaioslar Mısır haricinde de toprak elde etmek için mücadele ettiler. Ptolemaiosların Anadolu'da bulunan en büyük rakibi Seleukoslardı. Ptolemaioslar ve Seleukoslar bu nedenle sık sık savaşımlardı. Ptolemaiosların Anadolu'da toprak sahibi olmak istemelerinin tek nedeni Eski Yunan dünyasına ulaşımı sağlayan Ege Denizi ve Akdeniz'i ele geçirmek değil, kereste gibi doğal zenginliklere de sahip olmaktı. I. Ptolemaios Antigonos'a MÖ 310 yılında savaş ilan ederek Dağlık Klikya'yı işgal etti. Ancak Demetrios kısa bir müddet sonra, Ptolemaios'un işgal ettiği yerleri geri aldı. Bir yıl sonra Ptolemaios, Likya bölgesi Phaselis (Tekirova), Ksanthos (Kınık) ve Kaunos'u (Köyceğiz-Dalyan) işgal etti. Ptolemaioslar Likya'nın egemenliğini bir müddet sonra kaybettiler. Fakat MÖ 295 yılına gelindiğinde bu bölgeyi yeniden hâkimiyetleri altına aldılar³⁹.

³³ M. E. Bosch, *Hellenizm Tarihinin Anahatları*, s. 135-147.

³⁴ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 480.

³⁵ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 142-143.

³⁶ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 481-482.

³⁷ <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/35/306.pdf>, 11.05.2017, George E. Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi*, (Çev: İnci Delemen), İstanbul, 1997, s. 11.

³⁸ Bülent İplikçioğlu, *Eskibatu Tarihi*, Ankara, 1997, s. 20, 120, 388.

³⁹ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 140.

Şekil 1. . Ptolemaios'un heykeli.
(Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1995, s. 457.)

Mısır'da eskiden beri var olan merkezileştirilmiş idare sistemi Ptolemaioslar zamanında da uygulanmaktadır. Devletin başında mülki, idari, adli, askeri ve dini idarenin başında kral vardı. Kral, çıkardığı kanun, ferman ve buyrultularıyla ülkeyi istediği gibi yönetmekteydi. Mısır devlet teşkilatı geniş bir memur kadrosuna dayanmaktaydı. Bu memurlar, Yunan memurlarının aksine devlet hazinesinden belirli bir ücret yerine belirli bir miktar toprak mahsulü almaktadırlar. Kralın yanında deneyimlerinden istifade edilen ve 'arkadaş' ünvanı taşıyan asillerden oluşturulmuş 'danışma kurulu' vardı. Kralın yardımcısı olan en yüksek memurlar arasında Hiliarhos, Arhigrammetevs (mabeyn baş katibi) ve Dioiketes (hazine bakanı) vardı. Devletin yüksek memurluklarında görev yapacak, orduda hizmet edecek subaylar, saray okullarında yetiştirilmekteydi. Askerler kendilerine kral tarafından verilen çiftliklerde, bunların gelirlerinden faydalanmakta, savaş çıktığında orduya katılmak zorunda bulunmaktaydılar. Özel mülkiyet Mısır'da ancak Hellenizm döneminin sonlarına doğru yaygınlaşmıştır.

Ptolemaioslar MÖ 30 yılındaki Roma işgaline kadar, Mısır'ı ellerinde tuttular. Mısır İskenderiye, Hellenistik dünyanın kültür merkezi konumundaydı. Ptolemaioslar burada büyük bir kitaplık kurdular⁴⁰. Hellenistik Mısır⁴¹ yönetimi, bir yandan eski zamanların mirası olan temel ilkelere dayanıyordu. Yönetimsel bölünme eskiden olduğu gibi kalmıştı. Normlarıyla topluluk örgütlenmesiyle Yukarı ve Aşağı Mısır devam ediyordu. Öte yandan, ortaya yeni nitelikler, özellikler de çıktı. Örnek verecek olursak, devlet örgütü özellikle Greklerden ve Makedonyalılardan oluşuyordu. Bu durum ise yerli halkı aşağı bir statüye indirgiyordu. Yönetim şekli yerli halkı ezilen ve sömürülen bir katman durumuna getirmişti. Ptolemaioslar Mısır'ı kendi özel mülkleri gibi kabul ediyorlardı. Kral, kendi mülkü olan toprakları, "krallık toprakları"nı, küçük çiftçiler, krallık çiftliklerini işliyordu. Krallık çiftçileri, Helenistik Mısır'da ekonomik etkinlikleri bakımından bağımsız değillerdi. Çiftçi, saptanan kuralları değiştiremezdi. Asilik yapanlar ağır para cezalarına

⁴⁰ George E. Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi*, s. 12.

⁴¹ Frank Dumont, *A History of Personality Psychology, Theory, Science and Research from Hellenism to the Twenty-first Century*, New York, 2010, s. 14.

çarpıtılıyorlardı. Bütün doğal zenginlikler, maden kömürü, kaya tuzu, taş ocakları vb. bunların hepsi krala aitti. Ticaret de tekel altındaydı. Toplumsal ve siyasi bakımdan, yerli halk ile yeni gelen Grek-Makedonyalılar arasındaki fark çok çarpıcıydı. Yerli halkın oturduğu ülke (Khora), Greklerin, Makedonyalıların sahip oldukları kentin (Polis) karşıtıydı. Kral, mutlak efendi idi ve yönetim biçimi doğu tipi despotizme yakındı. Çoğunluğu Makedonyalı ve Grek olan memurlar yardımıyla ülkeyi yönetiyorlardı⁴².

Diğer Hellenizm devletlerinde olduğu gibi, Ptelomaioslar krallığında da mali işlere büyük önem verilmiş, devlet gelir giderleri arasında bir denge kurmaya çalışılmıştır. Devletin en önemli gelir kaynağı kraliyet memurları tarafından toplanan arazi vergisiydi. Bunun yanısıra hayvan, köle vergileri, gümrük resimleri ve kral çiftliklerinin gelirleri de büyük önem taşıyordu⁴³

Sonuç olarak, Ptolemaios hanedanının son kraliçesi Kleopatra'nın Aktium yenilgisinden sonra intihar etmesiyle ve Romalıların İskenderiye'yi alıp Mısır'ı kendi ülkelerine dahil etmeleriyle Ptelomaiosların Hellenistik Mısır devleti MÖ 30 yılında sona erdi⁴⁴.

1.2. Hellenistik Seleukoslar Krallığı

Doğu'yu (Hindistan, Orta Asya, Arabistan) Batı'ya (Akdeniz) bağlayan ticaret yolları Seleukoslar krallığından geçiyordu. İskender'in politikasını devam ettiren Seleukoslar, devletlerine bir savunma aracı olarak yeni şehirler kurdular. İmparatorluğun başkenti olan Antiokheia (Antakya) gibi bazı kentler dünya çapında önemli ticaret ve sanayi merkezi oldu. Seleukosların krallığı Grek-Doğu karakterliydi⁴⁵.

MÖ 301 senesinde, Seleukos ve Lysimakhos, Antigonos ve Demetrios'un kuvvetleri üzerinde kesin bir zafer kazandılar. Antigonos öldürüldü ve böylece Seleukos iyice güçlendi. Seleukos Suriye ve Anadolu'nun mühim bir kısmına sahip oldu, dahası egemenliğini İndus'a kadar yaydı. Bir müddet sonra Lysimakhos'un hakim olduğu topraklarda huzursuzluk baş göstermesi ve Lysimakhos'un kötü yönetiminden dolayı, Seleukos duruma müdahale etti. Lysimakhos, Seleukos'un Batı Anadolu'ya ilerlediğini duyunca Hellespont'tan geçip güneye doğru ilerledi. İki ordu, Manisa yakınlarındaki Korupedion'da karşı karşıya geldi. Seleukos savaşı kazandı ve Lysimakhos savaş esnasında öldü. Böylece Seleukos'un gücü daha da arttı. Karadeniz kıyıları hariç Anadolu'nun tamamına hakim oldu. Ancak bu zaferin bir yıl akabinde, Seleukos öldürüldü⁴⁶.

Seleukoslar Krallığı'nın teşkilatı hakkında çok fazla bilgimiz olmamakla beraber, bu teşkilatın birçok konuda Mısır'inkine benzediğini ancak bazı durumlarda Mısır'dan farklı olduğunu görüyoruz. Bu devletin kapsadığı geniş alan 25 kadar satraplığa bölünmüştü. "Strategos" ya da satrap ünvanını taşıyan valilerin idare ettiği bu eyaletler Persler zamanındaki satraplıklardan daha küçük olup birtakım Hiparhialara (idari birim) bölünmüşlerdi. Ptolemaiosların Mısır'da sadece bir tek şehir kurmalarına rağmen, Seleukosların Anadolu ve Suriye'den Hindistan içlerine kadar uzanan geniş ülkelerde birçok şehir kurduklarını saptamak mümkündür. Yalnızca I. Seleukos 16 tane, Antiyoheia 5 tane, Laodikeia 9 tane, Seleukeia 3 tane, Apameia ve Stratonikeia 3 tane kurmuştu⁴⁷.

Toprakların çoğuna kral sahip bulunuyordu, ancak büyük bir bölümü de tapınaklara, kentlere ve kişilere bırakılmıştı. Sanayi ve ticari alanın da, kralın tekelinin yanısıra özel girişimciler de bulunuyordu. Bu krallık, parlak dönemini I. Seleukos Nikator (MÖ 312-280) döneminde ulaştı. Ancak krallık en büyük gelişimini III. Antiyohos döneminde yaşadı⁴⁸. Nihayetinde MÖ 64 yılına gelindiğinde Romalılar tarafından tamamen ele geçirildi⁴⁹.

⁴² V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, s. 482-486.

⁴³ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 514.

⁴⁴ V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, s. 489.

⁴⁵ V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, s. 489-490.

⁴⁶ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 144.

⁴⁷ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 496.

⁴⁸ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 499.

⁴⁹ V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, s. 489-491.

1.3. Hellenistik Antigonoslar Krallığı

MÖ 306 yılında Salamis (Kıbrıs) civarında yapılan deniz muharebesi sonucu Ptolemaios'ın Doğu Akdeniz'deki hâkimiyeti Antigonos'a geçti. Antigonos oğlu Demetrios'a Rodos'u ele geçirmesi için emir verdi. Demetrios bir senelik muhasaradan sonra, Rodosluların lehine bir anlaşma ile bu mücadele sona erdi. Bu süreçte Kasandros yeniden Yunanistan'da kendi hakimiyetini genişletmeye başladı. Demetrios hızla Rodos'tan Yunanistan'a geçti ve orta Yunanistan'ı işgal etti. MÖ 303 senesinde Peloponez'e giderek, Sikyon ve Korint'i zaptetti. Dahası Demetrios, Epiros kralının kız kardeşi Deydameya ile evlendi. Bu siyasi bir evlilikti. Bu evlilik Makedonya krallık tahtı için önemli bir bağ teşkil ediyordu. MÖ 303/302 yılında Yunan devletleri temsilcilerini Korinthos'a davet etti ve Korinthos Birliği'ni yeniledi. Kendisini Yunan devletlerinin başkomutanlığına tayin ettirdi. Yunan müttefikler ordusu oluşturularak, Kasandros'a karşı savaş açma kararı alındı. Kasandros ise bu savaştan kaçınmak için Antigonos'a müzakare talep etti. Ancak Antigonos kendisinden tam bir itaat talep ettiğinden müzakereden bir sonuç alınmadı⁵⁰.

Antigonos krallığında, kralın mevkisi II. Philippos zamanındaki gibi kalmıştı. Kral milli bir hükümdardı ve bu sıfatla Makedonya halkı tarafından kabul görmüştü. Ordu Makedonya'da yaşayan askerlerden oluşturulmuştu. Makedonya ve Thessalia'daki Yunan şehirleri siyasal bakımdan Makedonya kralına tabi olmasının yanında özel idare şekillerine hiçbir şekilde dokunulmuyordu. Bu durum, bu şehirlerin siyasal bağımsızlıklarını kazanmak için her fırsatta ayaklanmalarına neden oluyordu⁵¹.

Lysimakhos, İskender'in ölümünden sonra Trakya'ya sahip oldu. Hâkimiyet alanı, Thermopylai Geçidi'nden Makedonya ve Trakya'ya hatta Anadolu içlerine kadar uzanıyordu. Antigonos ve oğlu Demetrios Yunanistan'ı ele geçirmeyi hedeflemişlerdi. Bu yüzden Lysimakhos, MÖ 302 yılında Antigonos ve Demetrios'a karşı Kasandros, Ptolemaios ve Seleukos ile ittifak yaptı. Lysimakhos ve müttefikleri kısa süre içinde Batı Anadolu'da mühim başarılar elde ettiler. Antigonos ise Batı Anadolu'ya doğru ilerledi. Seleukos da müttefikleri Lysimakhos'a yardım için Batı Anadolu'ya doğru harekete geçti. İki ordu İpsos⁵² civarında (Afyon yakınında) karşı karşıya geldi. Lysimakhos ve Seleukos bu savaşta galip geldi. Antigonos öldürüldü, Demetrios ise kaçtı⁵³.

Demetrios Hellas'a döndü ve Yunan devletlerini ele geçirip Makedonya kralı oldu. Ancak Ptolemaios, Seleukos ve Lysimakhos⁵⁴ yeniden Demetrios'a karşı birleştiler. MÖ 288 yılında Ptolemaios Makedonya'yı ele geçirdi. Demetrios'un ölümüyle oğlu Antigonos Gonatas MÖ 283 yılında Makedonyalı Antigonoslar hanedanını kurdu⁵⁵. MÖ 148 yılına gelindiğinde Makedonya, Roma'nın bir eyaleti oldu⁵⁶.

1.4. Pergamon (Bergama) Krallığı

Philetairos Bergama'da Lysimakhos'un hazinesini ele geçirmiş, hazineden orada bir kral soyu kurmak üzere yararlanmıştı. Attaloslar adıyla bilinen bu soy hızla güçlendi. Kısa zamanda üç büyük krallıkla boy ölçüşebilecek duruma geldi⁵⁷.

⁵⁰ M. E. Boch, *Helenizm Tarihinin Anahatları*, (Çev: Afif Erzen), İstanbul, 1942, s. 151-152.

⁵¹ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 510-511.

⁵² İpsos Savaşı'nın ardından Kasandros Makedonya ve Yunanistan'ı, Seleukos Frigya'nın içlerinden İndus'a kadar olan toprakları, Lysimakhos ise Trakya'ya ek olarak Küçük Asya'nın Toroslar'a kadar olan kesimini almıştır. R. Eser Kortanoğlu, *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları*, Eskişehir, 2008, s. 7.

⁵³ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 146.

⁵⁴ Ancak daha sonra Lysimakhos ve Seleukos karşı karşıya geldiler hatta MÖ 281 senesinde Lysimakhos'un saltanatına Seleukos son verdi. Dr. Reinhard Stewig, *Batı Anadolu Bölgesinde Kültür Gelişmesinin Ana Hatları*, (Çev: Ruhi Turfan-M. Şevki Yazman), İstanbul, 1970, s.37.

⁵⁵ V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, s. 492-493.

⁵⁶ V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, s. 492-493.

⁵⁷ George E. Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi*, s. 12.

Çok sayıda kentten oluşan Pergamon krallığı, helenistik devletlerin ortak özelliğine sahipti. Helenistik krallıklarının en küçüklerinden biri olan Pergamon uygarlık bakımından çok önemli bir rol oynadı⁵⁸. Ancak MÖ 133 yılında Pergamon bir Roma eyaleti oldu ve Asya Eyaleti adını aldı⁵⁹.

2. Hellenizm Mefkûresi ve Diadokhlar'ın Etkileri

"Hellenizm" sözcüğünün ilk kez bilimsel bir terim olarak tarihe mal eden Alman tarihçisi J.G. Droysen bununla, Yunan kültürünün Yunanistan sınırları dışına çıkıp Akdeniz bölgesi ve Ön Asya'da doğu kültürleriyle karışması ve kaynaşması sonunda meydana gelen uluslararası bir kültürü kastetmiştir. Bu kültür Büyük İskender'in Asya seferlerinden başlamakta, etkilerini uzun zaman göstermekle beraber esas itibarıyla Mısır'ın Romalılar tarafından işgali ile sona ermekte, yani MÖ 330'dan M.S. 30'a kadar gelen 300 yıllık dönemi kapsamaktadır. Büyük İskender ele geçirdiği topraklarla Yunan kültürü Akdeniz Bölgesi'nden Hindistan içlerine kadar yayılmış, birçok yerde doğu kültürlerine etkide bulunmakla beraber bazı hallerde bunların etkisi altında da kalmıştır⁶⁰. Bu kültürün bu kadar büyük bir genişlik kazanmasında o dönemde doğu ülkelerine akın eden ve oralara yerleşen Yunanlıların önemli rolü olmuştur. Yunan göçmenlerinin bu uzak ülkelerdeki yaşam tarzlarında, birbiriyle ya da yabancılarla olan ilişkilerinde değişiklikler olması tabiidir. Üst üste denilebilecek bir halde yaşayan çeşitli kabile veya çeşitli şehir devletlerine mensup bu insanlar aralarındaki gelenek, töre, lehçe, hukuk ve din ayrılıklarını zamanla unutmak zorundaydılar. Zaten doğu ülkelerinde bu ayrılıkların ortadan kalktığını ve Yunan kültürünün buralarda hâkim olduğunu görüyoruz. Bu olayı en çok dilde⁶¹ bulmak mümkündür. II. Philippos ve Büyük İskender tarafından resmi dil olarak kabullenilen ve İyon etkileri altındaki Attika lehçesi yavaş yavaş başka Yunan lehçelerini gölgede bırakmış, o zamanın genel dili olmuştu⁶².

Hellenistik kültürün kendine has birçok özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerden bir tanesi, Helenistik kültür anlayışında insanlık bilinci yatması, bir diğeri ise, bilimsel düşünce biçimini geliştirmiş olmasıdır. Temasta bulunduğu birçok milletin kültür ve medeniyetini içinde sindirdikten sonra tek bir kültür haline gelmiş olan Helenizm, bünyesinde kendine ait pek çok özellik taşımaktaydı⁶³.

Hellenizm, Doğu'nun birçok bölgelerine yayılan Grek köleci toplumunun daha gelişmiş biçimlerini sunar. Akdeniz ekonomi ve kültür çevresine bağlı olan doğu ülkeleri bunların gelişmesine katkıda bulunmuştur. Büyük İskender İmparatorluğu'nun toprakları üzerinde, Doğu ve Grek temel ilkelerinin karışımını sunan büyük, bağımsız devletler kuruldu. Bunlar, yönetici katmanı Grekler, Makedonyalılar ve Hellenleşmiş yerli aristokrasiden oluşan doğu tipi merkezi monarşilerdi. Hellenleşmiş yerli aristokrasi, ayrıcalıklı konumuyla yabancı istilacının ezdiği yerli halk yığınlarının karşıtıydı. Ulusların sömürülmesi ve vurgun savaşları, Helenistik hükümdarların, ekonomik ve kültürel hayatta giriştikleri büyük çalışmaların maddi temelini atmalarına izin veriyordu. Küçük Asya, Orta Asya, Arabistan, Hindistan, Çin, Akdeniz ülkeleriyle ticaret yapıyordu. Maddi hayatın büyük bir gelişme gösterdiği bazı Helenistik devletlerde, Grek bilimi büyük ölçüde ilerledi ve teknik

⁵⁸ V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, s. 494.

⁵⁹ V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, s. 494-497.

⁶⁰ Büyük İskender, büyük doğu kültürünün özüne Helenistik sorgulama ve bireyselliği koyarak, doğu ve batıyı düzgün bir şekilde bir araya getirdi. Sasan Samiei, In *Western History, Hellenism and The Representation of The Achaemenid Empire*, London, 2014, s. 2.

⁶¹ Eski zamanlarda Yunancayı anlama ve bu dile hâkim olma "Hellenizm" sözcüğüyle gösterilmekteydi. Bu açıdan hareket eden Alman tarihçisi J. G. Droysen, "Geschichte des Hellenismus" adlı eserinde bu sözcüğü tarihi araştırma alanına sokmuş ve eskiçağlar tarihinde, Helen dilinin Hellas'ın sınırları dışına çıkarak bütün Akdeniz havzasına ve bilhassa Önasya'ya doğru yayılıp hangi millete ait olursa olsun, bütün aydınların, okumuşların dili olduğu bu devri, anılan kelimeyle yani Hellenizm ile adlandırmıştır. Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, s. 266.

⁶² Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 507-508, Arnold J. Toynbee, *Hellenism The History of a Civilization*, New York and London, 1959, s. 3.

⁶³ Sezgin Güçlüay, *Hz. Ömer ve Büyük İskenderiye Kütüphanesinin Yakılması Meselesi*, (Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Fırat Üniversitesi) Elazığ, 1993, s. 5.

düzy üzerinde büyük etki yaptı. Böylece Doğu ülkeleri ve Grek devletlerinin ekonomik ilişkileri, kültürlerinin karşılıklı etkileşimini sağladı⁶⁴.

Hellenizmin başlıca karakteristik özellikleri:

1. Geniş sahalı, yerel devletler: Klasik devrin Yunanlılarının tercih ettiği devlet modeli polis devletiydi. Yani şehir devletlerinden oluşuyordu. Milli bir birlik gösteren bu devlette halk, özerk bir şekilde idare ediliyordu. Hellenistik devletler ise bir sülaleye bağlı, milli nitelikten ayrılmış verasetle yürütülen devletlerdi. Yani hiçbir zaman Mısır veya Suriye Devleti gibi milli karakterde bir devlet olmadılar.

2. Kozmopolitik: Klasik zamanda Yunanlılar için, kendi dillerinden konuşmayan bütün insanlar barbar yani bir yabancıydılar. Dünyanın her yeri Yunanlıların vatanıydı.

3. Dinlerin birbirine karışması: Asya'da kabul edilen bütün büyük ilahları Yunanlılar kabul etti ve kendi inançlarıyla bütünleştirdiler. Asya kültür unsurlarının Helenistik devrinde etkili bir rol oynadıkları ve Yunan kültürünün doğululaşması, Doğunun Yunanlaşması bugün kabul edilen bir gerçektir. Bu iki büyük kültürün birbirleriyle kaynaşması, Büyük İskender ve onun kültür politikasıyla başlamıştır ki, bizler bundan meydana gelen sonucu Hellenizm adıyla tanımlamaktayız. Hellenizm, MÖ 4. yüzyılın ortasında başlamıştır. Helenizmin sonu için, önceleri Roma Devleti'nin Önasya'ya doğru yayılması zamanı kabul edilmektedir. Fakat Roma İmparatorluk zamanını Helenistik devrin dışında tutmak mümkün değildir. Çünkü Roma İmparatorluğu'nun kültürel esasları, Hellenizm'den başka bir şey değildir. Hellenizmin dünya tarihi açısından en önemli başarısı olan din âleminin birleştirilmesi ise, Roma İmparatorluğu'nun ilk döneminde sonucuna ulaşmıştır. Bu sebepten dolayı Hellenizm devrinin sonu MS IV. asrın başlangıcı kabul edilir⁶⁵.

Hem Ptolemaios İmparatorluğu hem de Seleukos İmparatorluğu büyük ölçüde Yunan göçmenlerine dayanıyordu. Büyük İskender'in fetihlerinin kışkırtmasıyla binlerce Yunanlı yabancı ülkelerde zengin olmak ümidiyle, anayurtlarını terketti. Bazıları devlet memuru ve yönetici oldu, ötekiler askerlik mesleğine girdi, diğerleri de askeri önem taşıyan koloni bölgelerine gidip bu bölgelere çiftçi olarak yerleşti. Yunan göçmenlerinin büyük kısmı tacir, doktor, mimar, yazıcı, vergi toplayıcısı olarak, hem devlet hizmetinde hem özel işlerde hem de serbest mesleklerde yüzlerce farklı iş yapan kent halklarını oluşturdu. Bu geniş çaplı göç, Yunanistan'da görülen ekonomik gerilemenin hem bir belirtisi hem de nedeniydi. Büyük İskender'in işgallerini izleyen yüzyılda bırakılmış tarlalardan, boşaltılmış köylerden söz edildiğini duyarız. Yurttaşlar, git gide artan bir hızla kırsal bölgelerden ayrıldılar ve onların yerini kölelerle yabancılar aldılar. Tüm bu değişiklikler bir bakıma Yunan toplum biçimini Ortadoğu'da öteden beri görülen biçime yaklaştırdı. Yunan kültürünün ilk gelişme döneminde görülen, bir süre için topluma egemen olan çiftçilerle kent halkı arasındaki sıkı ilişkiler yok oldu. Kasabaların, artık büyük bir bölümü köyden gelen rantlarla beslenen yukarı sınıflarıyla köylü sınıfı arasında, hiçbir zaman kapatılamayacak kadar büyük toplumsal bir uçurum açıldı. Aslına bakılırsa bu kutuplaşma uygarlığın karşılığında ödenen bir bedeldi⁶⁶.

⁶⁴ V. Dıakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, s. 480.

⁶⁵ M. E. Bosch, *Hellenizm Tarihinin Anahatları*, s. 1-3.

⁶⁶ William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, (Çev. Alaeddin Şenel), Ankara, 2002, s. 234-235.

Şekil 2. Hellenizm çağı krallıklarının sikke portreleri. 1. Selevkos I, 2. Ptolemaios I, 3. Demetrios Poliyorketes, 4. Antiyohos I, 5. Ptolemaios II ve Arsinoe.
(Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1995, s. 460.)

Bu döneme genel bir değerlendirme yapacak olursak, Büyük İskender'in ölümünden sonra, Babil'de toplanan ordu meclisinde hem siyaset hem de iktidarı ele alma savaşı vardı. Ptolemaios Lagu'nun haricindeki generallerin hepsi imparatorluğun bir bütün olarak korunmasını düşünüyorlardı. Büyük İskender'in Roxana'dan olan çocuğu IV. Alexander'in Büyük İskender'in varisi ve halefi olması konusunda çıkan tartışmalar, Büyük İskender henüz hayattayken de yapılmıştı. Toplantıda alınan üçlü üst yönetim belirlenirken dikkate alınan tek ölçü kıdemdi. Perdikkas, diğer ikisinden daha fazla ön plana çıktı. Büyük İskender'in halefi olarak kral ilan edilen IV. Alexander ve üvey kardeşi Arrhidaios onun yanındaydı. İmparatorluk, satraplıklar ve Medonya olarak ikiye ayrılmıştı. İmparatorluğun hazinesi ve bütün askeri gücü Asya'daydı. Büyük İskender'in hedefleriyle hiç ilgilenmediler. Satraplıkların dağıtımını konusunda da hiç sorun yaşanmadı. Ortak sorumlulukları sadece Yunanistan'da ve Baktria'daki isyanların bastırılmasıydı. Babil toplantısı yapıldıktan sonra iki yıl içinde bu isyanlar bastırıldı ve Kapadokya ele geçirildi. Olympias (Büyük İskender'in annesi), MÖ 316 yılında Kassandros tarafından öldürüldü. Aynı sene, Argeadlar hanedanı için savaş sürdüren Kardialı Eumenes hayatını kaybetti⁶⁷.

MÖ 311 senesinde barış yapıldı ve bu barış haleflerin Argeadlar hanedanının gölgesinden kurtulmak istediklerinin kesin belgesi oldu. Bu anlaşmayla, IV. Alexander ve annesi Kassandros'a emanet edildi. Kral ünvanı alması için, Kassandros'un IV. Alexander ve annesini öldürmesi beklendi. Kassandros, MÖ 310 yılında onları öldürerek bu misyonu tamamladı. Antiganos, MÖ 314 yılından beri takip ettiği bu politikayla, kralsız dönemin (MÖ 310-306) en güçlü generali oldu. MÖ 306 senesinde Antiganos'un kendini kral ilan etmesiyle hem kralsız dönem hem de diadokhlar dönemi son buldu⁶⁸.

⁶⁷ Mehmet Ali Kaya, *Büyük İskender'in Halefleri (Diadokhloi) Savaş ve Siyaset (İ.Ö. 323-306), Ömer Çapar'a Armağan*, s. 198-199.

⁶⁸ Mehmet Ali Kaya, *Büyük İskender'in Halefleri (Diadokhloi) Savaş ve Siyaset (İ.Ö. 323-306), Ömer Çapar'a Armağan*, s. 199-200.

SONUÇ

Büyük İskender, sınırları Makedonya'dan Hindistan'a uzanan büyük bir imparatorluk kurdu. Henüz imparatorluğa istikrarlı bir yönetim oluşturamadan ve bir halef göstermeden öldü. Bundan dolayı generalleri imparatorluğu paylaşmak için rekabete girdi. Generaller arasındaki fikir çatışmalarına rağmen bir süre ortak bir yol bulundu. İmparatorluk satraplıklara ayrılarak yönetildi. Resmîyette de olsa İskender'in kardeşi III. Philippos ve oğlu IV. Alexander kral ilan edildi. Ancak İskender'in varislerinin tek tek öldürülmesiyle Argedai hanedanlığı son buldu.

Büyük İskender'in ele geçirdiği bölgelerde Yunan kültürünü yayma politikası gütmesi Helenizm kültürünü doğurdu. Diadokhlar döneminde ise Yunan kültürü somut bir şekilde yerleşilen bölgelerde yayılmaya başladı. Özellikle Diadokhların izlediği Yunan göçü politikası, Hellenizmin yayılmasını kolaylaştırdı. Etkileri uzun yıllar sürecek Hellenizm krallıkları meydana geldi. Hem Ptolemaioslar hem de Seleukoslar izlediği Yunan göç politikasıyla Hellenizm kültürünün yayılmasında önemli rol oynamışlardır. Ancak bu krallıkların ömrü birbirinden farklı olmakla beraber, uzun olmadı. Farklı zamanlarda Roma Devleti'nin hâkimiyetine girdiler. Roma hâkimiyetiyle ise Hellenizm devrinin sonu başlamıştır.

KAYNAKÇA

- ALBECER, Murat; *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*, (Sosyal Bilimler Enst./Gazi Üniv.), Ankara, 2000.
- ARRIAN; *İskender'in Seferleri*, (Çev. Meriç Mete), İstanbul, 2005.
- BEAN, E. George; *Eskiçağda Ege Bölgesi*, (Çev. İnci Delemen), İstanbul, 1997.
- BILLOWS, Richard A.; *Antigonos The One-Eyed and The Creation of The Hellenistic State*, Oxford 1997.
- BOSCH, M. E.; *Hellenizm Tarihinin Anahatları*, (Çev. Afif Erzen), İstanbul, 1942.
- BOSWORTH, A. B.; *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri; Fetih ve İmparatorluk*, Ankara, 2005.
- DIAKOV V., KOVALEV S., *İlkçağ Tarihi I*, (Çev. Özdemir İnce), Ankara, 1987
- DUMONT, Frank; *A History of Personality Psychology, Theory, Science and Research from Hellenism to the Twenty-first Century*, New York, 2010.
- GRAINGER, John D.; *Alexander The Great Failure, The Collapse of The Macedonian Empire*, New Zealand, 2007.
- GÜÇLÜAY, Sezgin; *Hz. Ömer ve Büyük İskenderiye Kütüphanesinin Yakılması Meselesi*, (Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Fırat Üniversitesi) Elazığ, 1993.
- HECKEL, Waldemar, TRITLE, Lawrence A.; *Alexander The Great, A New History*, Hon Kong, 2009.
- <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/35/306.pdf>, 11.05.2017.
- İPLİKÇİOĞLU, Bülent; *Eskibati Tarihi*, Ankara, 1997.
- KAYA, Mehmet Ali; *'Büyük İskender'in Halefleri (Diadokhhoi) Savaş ve Siyaset (İ.Ö. 323-306), Ömer Çapar'a Armağan'*, Ankara, 2012.
- KORTANOĞLU, R. Eser; *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları*, Eskişehir, 2008.
- LAUFFER, Siegfried; *Büyük İskender*, (Çev. Nilgün Sarguç), İzmir, 2004.
- LENDERING, Jona; *Büyük İskender*, (Çev. Burak Sengir), İstanbul, 2009
- MANSEL, Arif Müfid; *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1995.
- MANSEL, Arif Müfid; *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 2014.
- MCMANUS, I. C.; *The Modern Mythology of The Left-Handedness of Alexander The Great*, London, 2006.
- MCNEIL, William H.; *Dünya Tarihi*, (Çev. Alaeddin Şenel), Ankara, 2002.
- MEMİŞ, Ekrem; *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Konya, 2003.

MEMİŞ, Ekrem; *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Bursa, 2012.

MOSSE, Claude; *Büyük İskender Efsanesinin Kaderi*, (Çev. Nuriye Yiğitler), İstanbul, 2005.

SAMIEI, Sasan; *In Western History, Hellenism and The Representation of The Achaemenid Empire*, London, 2014.

STEWIG, Reinhard; *Batı Anadolu Bölgesinde Kültür Gelişmesinin Ana Hatları*, (Çev. Ruhi Turfan- M. Şevki Yazman), İstanbul, 1970.

STONEMAN, Richard; *The Book of Alexander The Great A life of The Conqueror*, London and New York, 2012.

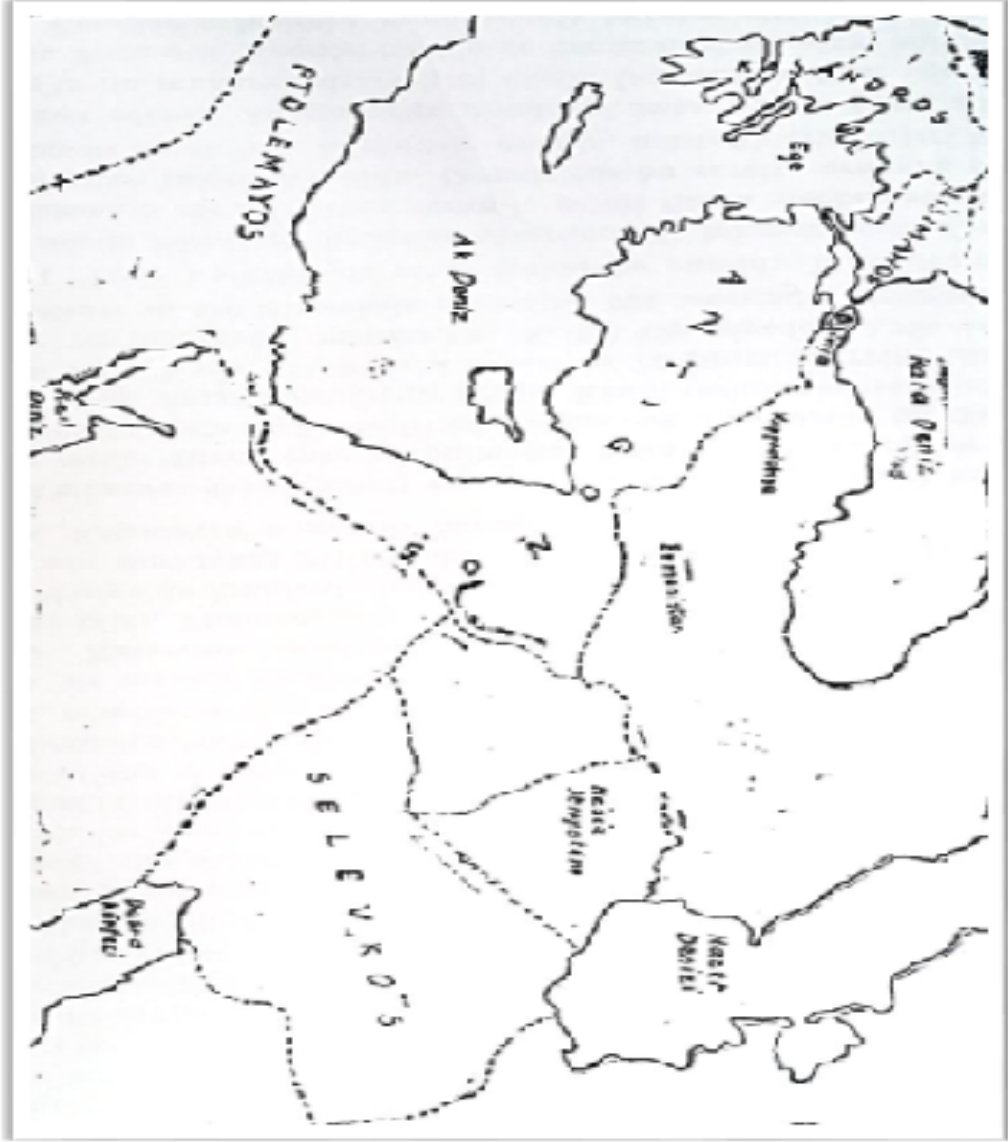
STRAUSS, Barry; *Tarihe Yön Veren Büyük Komutanlar, İskender, Hannibal ve Sezar'ın Liderlik Dehası*, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), İstanbul, 2003.

TEKİN, Oğuz; *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul, 2008.

TOYNBEE, J. Arnold; *Helenism The History of A Civilization*, New York and London, 1959.

WORTHINGTON, Ian; *By The Spear; Philip II, Alexander The Great and The Rise and Fall of the Macedonian Empire*, America, 2014.

YURDKORU, Suad; *Büyük İskender'in Anadolu Savaşları*, İzmir, 1962.

Harita 1 MÖ 323 Sonesinde Satraplıkların Taksimini
Kaynak: M.E. Bosch, *Hellenizm Tarihinin Ana Hatları*, s. 150.

